

CÎMPUL LEXICAL-SEMANTIC AL NUMELOR DE ANIMALE DOMESTICE ÎN CÎTEVA VERSIUNI BIBLICE ROMÂNEȘTI*

DRD. CRISTINA-MARIANA LUNGU (CĂRĂBUȘ)

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

cristinacarabus14@gmail.com

Résumé: Ce travail se propose de réaliser une analyse comparative, du point de vue lexico-sémantique, des dénominations des animaux domestiques qui se trouvent dans quelques versions de la *Bible*. On discute la théorie du champ lexical et de la classe lexicale proposée par le linguiste Eugenio Coseriu et l'analyse sémique d'après le modèle d'Angela Bidu Vranceanu.

Mots-clés: animaux domestiques, la *Bible*, analyse sémique, champ lexical-sémantique, classe lexicale.

1. În lucrarea noastră vom adopta principiile semanticii structurale cu privire, în special, la cîmpurile semantice și la clasa lexicală, elaborate de Eugenio Coseriu, precum și analiza semică după modelul Angelei Bidu-Vranceanu. Am ales aceste două modele teoretice întrucît ni se par cele mai adecvate pentru cercetarea noastră de tip structural. Trebuie să precizăm că vom îmbina perspectiva tradițională, descriptiv-istorică, cu cea structural-funcțională, constînd în analiza semică a substanței semantice a lexemelor care formează cîmpul semantic «animal domestic» în cîteva versiuni biblice românești. Textele biblice pe care le avem în vedere sunt: *Biblia de la București*, Ms. 45, Ms. 4389, cuprinse în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum* (BB-MON.), *Palia de la Orăștie*, *Psaltirea Scheiană* și o ediție modernă a *Bibliei* din 1991.

1.1. În anii '70-80 ai secolului al XX-lea, pornind de la semantica germană (Leo Weisgerber și Jost Trier) și de la lingvistica saussuriană, Eugenio Coseriu elaborează o nouă semantică funcțional-structurală distinctă de semantica franceză a lui B. Pottier, A. J. Greimas și de cea engleză a lui J. Lyons; lexematica elaborată de E. Coseriu a cunoscut o largă răspîndire atît în Germania, în cadrul Școlii de la Tübingen, cît și în alte țări din Europa, Asia și America Latină.

Lingvistul E. Coseriu a reușit să închege o teorie semantică unitară, delimitînd obiectul cercetării: structurile lexematice fac referire la conținuturile lingvistice și nu

---

* **Acknowledgements:** This work was supported by the the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

la realitatea extralingvistică, la limbajul primar și nu la metalimbaj, la sincronie și nu la diacronie, la termenii comuni și nu la terminologii (termeni de specialitate), la tehnica vorbirii și nu la discursul repetat, la limba funcțională, nu la limba istorică, la sistemul lingvistic, nu la norma lingvistică, precum și la raporturile de semnificare și nu la cele de desemnare.

Coseriu definește structura lexicală ca fiind: „la configuración semántica del léxico, o sea, de las palabras lexematicas”¹ (Coseriu 1991: 90).

Întrucât orice semnificație se leagă de o structură semantică, în semantica structurală a Școlii de la Tübingen s-au stabilit două tipuri de structuri lexematice identificabile în vocabularul unei limbi: *structuri paradigmatică* (în absentia) și *structuri sintagmatică* (în praesentia).

O structură este *primară* dacă nu are nevoie de altă structură pentru a putea fi definită. De exemplu, pentru a defini lexemul *animal* nu avem nevoie de lexemul *animăluț*. În acest caz, putem spune că primul lexem este *primar*, iar cel de-al doilea *secundar*, el derivând din primul. Structurile secundare țin de formarea cuvintelor într-o anumită limbă și de procedeele de formare (derivarea, compunerea, conversiunea sau schimbarea valorii gramaticale).

1.2. La începutul secolului al XX-lea, epocă marcată de structuralism și neohumboldtianism, lingvistica germană se preocupa de studierea lexicului pe câmpuri lingvistice. Lexemul *câmp* era utilizat în științe, fiind un fenomen lingvistic cunoscut, acela de grupare a cuvintelor pe domenii de sens. Teoria reunită a lingviștilor germani Jost Trier și Leo Weisgerber, precum și concepțiile unor lingviști ca Gunther Ipsen, Walter Porzig, André Jolles sau ideile teoretice ale lui Wilhelm von Humboldt și Ferdinand de Saussure au pus bazele teoriei câmpului lexical propuse în 1964 de lingvistul Eugenio Coseriu. Conceptul de *câmp semantic* ocupă un loc central în cercetările de tip sistematic-structural. Pentru acest concept specialiștii nu utilizează aceeași terminologie. Astfel, Ferdinand de Saussure, în *Cours de linguistique générale* (1916), discută despre *champs associatifs* (câmpuri asociative), arătând că un cuvânt nu există izolat în conștiința vorbitorului, ci doar în relație cu alte cuvinte, în cadrul unor serii asociative. Eugenio Coseriu (1968) întrebuițează adesea denumirea de *câmp lexical*, însă rareori și pe cea de *câmp semantic*. Lingvistul german J. Trier lansează termenul *Wortfeld* ‘câmp lexical’ sau ‘câmp de cuvinte’, iar Pottier pe cel de *champ sémantique*. L. Weisgerber utilizează sintagma *câmp lingvistic*, iar Ducháček optează pentru denumirea de *champs linguistiques*, distingând două tipuri: *champs linguistiques de mots* și *champs linguistiques d'idées*. G. Matoré vorbește de *câmpuri noționale*, făcând aplicație pe vocabularul politic și social din limba franceză. P. Guiraud aduce în discuție noțiunea de *câmpuri morfosemantice*, care reprezintă sisteme semantice formate „din termeni legați între ei prin sisteme de relații de formă și sens” (Cîrîc 2001: 113). Lingvistele Angela Bidu-Vrânceanu și Narcisa Forăscu preferă denumirea de *câmpuri* sau *(sub)ansambluri*

¹ Trad. n.: „configurarea semantică a lexicului, adică cuvintele lexematice”.

lexico-semantică. Noi vom folosi sintagma *cîmp lexical-semantic*, întrucît sugerează cel mai bine ideea unei structuri în cadrul vocabularului, privită ca structură paradigmatică primară, formată din unități lexicale care au o zonă de semnificație comună.

În lingvistica germană de la începutul secolului al XX-lea era preconceptută ideea unei semantici strict lingvistice care avea ca fundament *teoria cîmpului lingvistic* (*das sprachliche Feld*) sau a *cîmpului semantic* (*Bedeutungsfeld*). Conceptul de *cîmp lingvistic* este întrebuițat de Jost Trier în 1931, iar cel de *cîmp semantic* (*cîmp de semnificație*) de G. Ipsen în 1924. Deși Trier este considerat, în literatura de specialitate, întemeitorul cercetărilor de semantică referitoare la cîmpurile lingvistice, totuși, în mod cert, inițiatorul cercetărilor privind cîmpurile conceptuale a fost tot un lingvist german din secolul al XIX-lea, K. W. L. Heyse, care, în lucrarea *System der Sprachwissenschaft*, realizează analiza cîmpului semantic al sistemului conceptual *Schall* ('sunet') (Frîncu 1999: 92). Pornind de la analiza realizată de Heyse, lingviștii germani ajung la rezultate remarcabile care merită să fie amintite. Astfel, Trier, în lucrarea *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes* (1931), definea cîmpul unui cuvînt sau cîmpul unui semn lingvistic ca fiind format dintr-un cuvînt, termenii săi înrudiți și antonimele învecinate: „Sensul cuvîntului izolat este dependent de sensul cuvintelor învecinate din punct de vedere semantic” (Bahner 1961: 193). Există o apropiere între Trier și Weisgerber în ceea ce privește punerea în legătură a teoriei cîmpului cu „conceptul de formă lingvistică internă și cu acela de imagine lingvistică a lumii” (Bahner 1961: 195). În concepția sa, istoria vocabularului devine istoria noțiunii dacă ne referim la ansambluri și la împărțirea în cîmpuri. Cu alte cuvinte, Trier percepe cîmpul lexical ca pe „o structură intermediară între unitatea lexicală și ansamblul vocabularului” (Munteanu, 2008: 241). După părerea sa, fiecare cîmp cu o anumită structură internă este componentul unui cîmp mai mare. Influențat tot mai mult de teoria lui Weisgerber, el oferă următoarea definiție: „Cîmpurile sînt acele realități lingvistice vii dintre cuvintele izolate și ansamblul vocabularului, care, în calitate de părți ale unui întreg, au ca trăsătură comună cu cuvintele faptul că fac parte dintr-un sistem de ansamblu, iar cu vocabularul dimpotrivă, faptul că sunt segmentate” (Bahner, 1961: 199). Lingvistul se arată interesat de ansamblul lingvistic, susținînd că „totdeauna cîmpul ar fi ceva care indică o depășire a propriilor limite” (*Ibidem*). Prin acest lucru, Trier se diferențiază de teoria despre cîmpul lingvistic a lui Porzig și a lui Jolles. Cei doi lingviști pleacă de la cuvînt și de la sfera lui semantică, referindu-se deci la un cîmp semantic închis spre exterior. Plecînd de la înțelegerea stării sincronice, W. Porzig deosebește două feluri de cîmpuri semnificative: cîmpuri implicative (*einbegreifende Bedeutungsfelder*), care sunt sintagmatice, nu paradigmatică, ca cele aparținînd lui Trier, de tipul: *bellen* (a lătra) – *Hund* (cîine), și cîmpuri divizibile (*aufteilende Bedeutungsfelder*), care sunt paradigmatică, corespunzînd cîmpurilor lui Trier, de tipul culorilor.

L. Weisgerber a încercat o sinteză între conceptele structuraliste ale lui Saussure

și cele ale lui Wilhelm von Humboldt. Câmpul semantic este definit ca domeniu de sens, a cărui reprezentare este structurată lingvistic într-o grupă de cuvinte (Frîncu, 1999: 94). Este binecunoscută disputa sa cu F. Dornseiff în privința teoriei câmpurilor. Dornseiff încerca să înlocuiască semaseologia cu onomaseologia, iar acest lucru i se părea inadmisibil lui Weisgerber, întrucât această orientare, de ordin extralingvistic (*außersprachlich*), se referea la lumea lucrurilor și nu la structura limbii (*Ibidem*).

Prin câmp, Eugenio Coseriu înțelege paradigma rezultată din împărțirea unui semnificat lexical între mai multe lexeme, prin opoziții directe imediate (de exemplu, numele de culori, numele de animale). Acesta poate fi definit ca o „paradigmă constituită din unități lexicale de conținut («lexeme»), care își împart o zonă de semnificație continuă comună și care se găsesc în opoziție imediată unele cu celelalte” (Coseriu 1981: 39). Tot el precizează mai departe că „opoziția «imediată» se stabilește între o arhiunitate (arhilexem) – exprimată sau nu – și o unitate sau între arhiunități” (*Ibidem*).

Câmpul lexical-semantic este format din unități care acoperă o zonă de semnificare specifică și între care se face alegerea în comunicare. În câmpul lexical intră termenii între care se face alegere, deci care ar putea să fie aleși, dar sunt excluși într-o comunicare dată, și care sunt reuniți prin arhilexemul care dă numele câmpului, fapt care implică și o ierarhie a celor mai multe arhilexeme. Astfel, arhilexemul *vită* (din care fac parte lexemele *bou, taur, vacă, vițel* ș.a.) se include în arhilexemul *dobitoc* (în care intră și lexeme care nu se raportează la *vite*, precum *asin, cal, catâr, câine*), acesta este o parte a arhilexemului *făptură* (în care intră și lexeme care nu denumesc *vite* sau *dobitoace*, precum sunt numele de păsări (*corb, irodie* ‘bitlan’, *porumb* ‘porumbel’, *prepeleță, turturea, vultur*) sau de pești (*chit*)), acesta se cuprinde, împreună cu alte arhilexeme, în *ligbioane* (în care intră lexeme desemnând *gîndaci, viermi* ș.a.), iar acesta împreună cu *oameni*, în *ființe*, deosebit de *lucruri* care își subordonează alte arhilexeme ș.a.m.d. Ierarhizarea arhilexemelor conduce atât la constatarea că un lexem se integrează simultan în mai multe arhilexeme care au grade diferite de generalitate, cât și la concluzia că, în funcție de sensul utilizat, un lexem polisemantic intră în câmpuri lexicale diferite: *viu*, de exemplu, atât pentru *făptură*, cât și pentru *culoare*.

În ceea ce privește tipologia câmpurilor, Coseriu folosește următoarele criterii: criteriul dimensiunilor supraordonat criteriului opozițiilor, criteriul ontic al opozițiilor, tipul de raport între semnificații și expresia lor, modul de combinare a dimensiunilor într-un câmp. Reunind criteriile formulate, putem stabili trei clasificări: după configurație, după sensul obiectiv și după expresie. Un punct important de pornire îl reprezintă tipurile formale de opoziții. Tipologia câmpurilor a fost stabilită de lingvistul E. Coseriu în lucrarea citată mereu în studiile de semantică, *Vers une typologie des champs lexicaux* (1975). El reproduce și o clasificare schematică, însă sugestivă, a lui Leo Weisgerber cu privire la tipologia câmpurilor lexicale. L. Weisgerber făcea referire la două tipuri de câmpuri lexicale: *einschichtig*

(cu un singur nivel) și *mehrschichtig* (cu mai multe niveluri). În cadrul primului tip de cîmpuri, Weisgerber stabilește trei subtipuri de cîmpuri: *Reichengliederung* (organizare liniară), *Flächengliederung* (organizare plană) și *Tiefengliederung* (organizare stereometrică) (Coseriu 1981: 42). Coseriu, investigînd și aprofundînd cercetările întreprinse de predecesorul său, ajunge la interpretări proprii, riguroase pe care le vom prezenta în această secțiune a lucrării.

După configurație, cîmpurile sunt divizate în două mari categorii: *cîmpuri unidimensionale*, care sunt simple și lineare și *cîmpuri pluridimensionale*, care sunt complexe. Fiecare dintre aceste categorii are diverse subdiviziuni. Cîmpurile unidimensionale pot fi: *antonimice*, bazate pe opoziții privative (de ex., *mare (animal) / mic (pui de animal)*); *graduale*, bazate pe opoziții graduale (de ex., *mieluț / miel / cîrlan / noaten*); *seriale*, bazate pe opoziții echipolente (de ex., numele de păsări: lexemul *porumbel* intră în opoziție cu celelalte „păsări”: *cîrstei, cocoș, turturea* etc.). Cîmpurile seriale se divizează în cîmpuri ordinale, cînd lexemele sunt în ordine fixă și non-ordinale, cînd reprezintă serii neordonate în care intră un număr infinit de lexeme noi. În cazul cîmpurilor ordinale vorbim de opoziții de natură „relațională”, fiind considerate „serii închise” (cîmpul gradelor de rudenie), iar în cazul cîmpurilor non-ordinale sunt luate în discuție opozițiile de natură „substantivală”, ele considerîndu-se a fi „cîmpuri deschise” (cîmpul animalelor). Cîmpurile pluridimensionale aparțin lexicului structurat, deoarece reprezintă organizări lingvistice ale unor dimensiuni complexe din continuum-ul semantic al unei limbi, ele cuprinzînd în interiorul lor cîmpuri unidimensionale formate din diferite serii terminologice sau nomenclaturi. Așadar, numele păsărilor în franceză și spaniolă constituie nomenclaturi, dar distincțiile *ave / pájaro, oiseau / volaille* sunt distincții ale limbii.

După valoarea ontică (a sensului obiectiv), opozițiile lexematice pot avea două clase: opozițiile „substantive” care determină cîmpurile substanțiale și opozițiile „relaționale” care determină cîmpuri relaționale. Exemplificăm cele două tipuri de noțiuni: „animal”, „om” sunt noțiuni substantive, iar „nepot”, „unchi” sunt noțiuni relaționale. „Unchiul” se află în aceeași relație de „rudenie” cu „nepoții”. În realitate, nu există noțiunea de „unchi”, ci todeauna, „unchiul lui X”. Cîmpul numelor de rudenie, al zilelor săptămîinii, al lunilor sunt cîmpuri relaționale. În schimb, cîmpul „ființelor”, al „culorilor”, al „temperaturii” sunt cîmpuri substanțiale (Coseriu 1981: 59).

Criteriul expresiei presupune alte două criterii: regularitatea și recursivitate. După criteriul regularității, cîmpurile sunt: *regulate* și *neregulate*. Criteriul recursivității subîmparte cîmpuri *continue* (sau *omogene*, marcate de absența recursivității; de exemplu, numele de animale domestice) și cîmpuri *recursive* (sau *omoloage*). Cîmpurile continue sunt mai frecvente decît cele recursive (care reprezintă nomenclaturi: nume de pești și de păsări, de exemplu).

1.3. *Clasa* se referă la clasificarea realității, independentă de clasificarea de cîmpuri, prin trăsături inerente (de exemplu, *lucru, ființă, animal*). În cazul

animalelor, de pildă, se pot identifica trăsăturile masculin – feminin.

Coseriu definește *clasa lexicală* ca fiind „o clasă de lexeme determinate de un clasem, acesta fiind o trăsătură distinctivă ce funcționează într-o întreagă categorie verbală (sau, cel puțin, într-o întreagă clasă deja determinată de un alt clasem), într-un mod în principiu independent de câmpurile lexicale” (Coseriu 1992: 49). Clasele se relevă în îmbinările gramaticale sau lexicale de lexeme. Astfel, aparțin aceleiași clase lexemele care permit aceleiași îmbinări lexicale sau gramaticale, sau chiar lexicale și gramaticale în același timp. De exemplu, lat. *miles* (‘soldat’), *rex* (‘rege’) se îmbină cu *senex* (‘bătrîn’), în timp ce *canis* (‘câine’), *aquila* (‘vultur’) se îmbină, pentru un semnificat analog, cu *vetulus* (‘vechi’). Spunem în acest caz că *miles*, *rex* aparțin aceleiași clase, diferite de clasa *canis*, *aquila*. Pentru substantive se pot, de exemplu, stabili clase cum ar fi «Ființe vii», «Lucruri» și, în interiorul clasei «Ființe vii», de exemplu, clase ca «Ființe umane», «Ființe non-umane» etc.

În privința claselor, s-ar putea pune întrebarea dacă ele aparțin lexicului sau gramaticii. Potrivit lui Coseriu, există clase ce aparțin evident lexicului, deoarece ele implică îmbinări lexicale care le sunt proprii și care se deosebesc de clasele gramaticale propriu-zise. Astfel, de exemplu, rom. *vită* este un termen „neutru”, întrucât se aplică atât lexemului *bou*, cât și lexemului *vacă*.

Trebuie să facem distincție între *clasele determinante* și *clasele determinate*. Clasele determinante sunt clase caracterizate prin claseme, în timp ce clasele determinate sunt clase caracterizate prin trăsături distinctive precum ‘ce ține de clasa X’. De exemplu, *bouche* ‘gură’ – *gueule* ‘bot’, *main* ‘mână’ – *patte* ‘labă’, *Mund* ‘gură’ – *Maul* ‘bot’ aparțin claselor determinate prin trăsăturile distinctive ‘pentru ființe omeneste’ și, respectiv, ‘pentru animale’. Acest lucru permite clasamente ale lexemelor determinate clasematic după clasele determinate cu care ele se îmbină.

În limbă pot fi considerate clase astfel de categorii de cuvinte ca substantivele ce denumesc obiecte animate, ființe și obiecte inanimate, adjectivele ce denumesc calități pozitive și negative, verbele tranzitive și cele intransitive (sau diverse tipuri de tranzitivitate, în dependență de complement). Trăsătura semantică ce determină clasa este *clasemul*. O clasă poate să intre în componența altei clase de nivel superior, de pildă, clasa «animal» se include în categoria «ființelor». Clasemele pot să se intersecteze. Astfel, trăsătura clasematică „sex masculin-feminin” caracterizează și clasa oamenilor, și clasa celorlalte ființe vii, a «neoamenilor», adică a «animalelor».

Un câmp lexical poate aparține în totalitate unei clase. Un exemplu ar putea fi: *bou*, *taur*, *vacă*, *vițel* etc. constituie un câmp ce aparține clasei de «animal domestic».

Clasele nu trebuie confundate cu câmpurile de cuvinte. Câmpul de cuvinte reprezintă un continuum lexico-semantic. Această condiție nu este necesară pentru delimitarea clasei. Este adevărat, câmpul de cuvinte poate să se raporteze integral la o clasă, incluzând pe această bază clasemul corespunzător. La rîndul său, unul și același clasem poate să caracterizeze diferite câmpuri de cuvinte. Cuvintele diferitelor clase pot să se refere la unul și același câmp și viceversa. Numele proprii

și adjectivele, verbele și adverbele derivate de la ele nu formează cîmpuri de cuvinte. Ele se raportează la clasele adjectivelor corespunzătoare: *Cezar* ca nume de om e altceva față de *Cezar* – nume de ciine.²

Uneori se creează impresia că clasemul coincide cu arhilexemul, cel puțin în planul expresiei. Astfel, *animal* servește drept denumire a arhilexemului (se opune „omului”) și totodată a clasei (se opune «ființelor umane»). Din clasa «animal» fac parte și numele proprii ale animalelor care, în mod natural, nu intră în cîmpul de cuvinte „animal”.

Din cele expuse mai sus, putem conchide astfel: pentru denumirea claselor nu se folosesc obligatoriu cuvinte simple. Aceasta se întîmplă numai în cazul cînd clasemul, prin conținutul său, coincide cu arhilexemul care totodată este și lexem.

2. Analiza semică are ca scop următoarele: identificarea unităților minimale de sens, clasarea acestor unități (demers paradigmatic) și descrierea relațiilor acestor unități (demers sintagmatic). Fiecare unitate minimală a planului expresiei, adică fiecare lexem, are drept corespondent, în planul conținutului, una sau mai multe unități numite *sememe*. Totuși, sememul nu este cea mai mică unitate constitutivă. Din contră, unitățile minimale ale conținutului sunt trăsăturile semice, adică semele. În analiza componentială (semică) ne ocupăm de sensul descriptiv (denotativ).

Putem stabili o analogie între fonemul format din trăsături distinctive, analizat de Roman Jakobson, și *sensul lexical* (numit *semem*) format din trăsături distinctive semantice numite *seme*. De exemplu, așa cum fonemul *p* este alcătuit din ansamblul de trăsături distinctive (+ labial, + surd, + oral, + nazal, + ocluziv), tot așa și sememul *măgar* este alcătuit din următoarele seme: + animal, + domestic, + masculin, + adult. Prin această analiză componentială se ajunge la trăsături comune pentru mai multe lexeme, desemnîndu-se fonemul numit *arhilexem*. Se creează astfel analogia cu arhifonemul din fonologie.

Coseriu propune să se pornească de la opozițiile imediate, de exemplu, între două sau trei lexeme să identificăm trăsăturile distinctive care contrapun acești termeni și să „construim cîmpul lexical într-un mod treptat, stabilind noi opoziții între termeni deja examinați și alți termeni” (Coseriu 1992: 46).

2.1. Analiza componentială (semică) presupune găsirea componentelor semantice ale unui cuvînt cercetat în legătură cu alte cuvinte cu care se află în relații implicite pe baza asemănărilor semantice. Acest tip de analiză prezintă sensurile (semnificatele lexicale) ca pe fascicule de seme pentru a-l pune în evidență pe acela care este definitoriu într-o relație semantică dată. Orice analiză semică se aplică unor paradigme, clase sau micro sisteme de sensuri ai căror membri suportă comparare (DȘL, s.v. *analiză semică*). Semantica lexicală se folosește de următoarele

² Cei care s-au ocupat de numele proprii de animale sunt Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Nume de oameni, nume de animale, nume de locuri în satul Aluniș* (2005) și Ștefan Pașca, în lucrarea *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului* (1936).

noțiuni: *lexem*, *arhilexem*, *sem*, *semem*, *arbisemem*, *clase*, aceste unități fiind investigate în cadrul unei paradigme lexico-semantice (cea a animalelor domestice).

Lexemul este definit ca „unitate minimală cu sens lexical” (Manoliu-Manea, 1973: 247). Foarte mulți lingviști echivalează noțiunea de *lexem* cu cea de cuvânt (DȘL, s.v. *lexem*). Silviu Berejan (1992: 300) e de părere că cei doi termeni „nu sunt corelativi în sensul că reflectă diverse niveluri ale realității limbii (cuvântul - nivelul etic, iar *lexemul* - nivelul semic)”. Considerăm *lexem* unitatea de vocabular, generalizată sub aspect funcțional. În timp ce cuvântul reprezintă o unitate bilaterală ce prezintă un conținut lexical și unul gramatical, *lexemul* este o unitate unilaterală ce are doar un conținut lexical. *Lexemul* poate fi definit ca „o unitate de conținut lexical exprimată în sistemul lingvistic (de exemplu, conținutul ‘senex’ în latină)” (Coseriu 1992: 46). Astfel, *lexemul* se prezintă ca un cuvânt simplu, descriindu-se ca o sumă de seme (adică un *semem*) asociată cu un complex sonor. Spre deosebire de cuvinte care pot fi polisemantice, *lexemul* este monosemantic. *Lexemele* pot deveni *arhilexeme*, dacă ținem seama de ansamblul categoriilor semice care constituie cuplurile ocazionale *lexemice* (Manoliu-Manea 1973: 247). Pentru A. Bidu-Vrănceanu, *lexemul* reunește un semnificant cu un semnificat, fiind în mod obligatoriu monosemantic (Bidu-Vrănceanu 2008: 18). Exemple de *lexeme* sunt: *asin*, *capră*, *mășcă*, *miel*, *oaie* etc.

Arhilexemul, în semantica structurală, este definit ca „ansamblu de seme comune diverselor unități din aceeași paradigmă lexicală, care se asociază cu un semnificant constant într-o limbă dată” (DȘL, s.v. *arhilexem*). Tot în DȘL întâlnim următoarea definiție a *arhilexemului*: el reprezintă „arhisememul care are o formă sintetică și non-perifraștică”, adică se exprimă doar printr-un singur cuvânt. În unele teorii, *arhilexemul* este denumit *hiperonim* deoarece el, fiind un *lexem* al limbii naturale, desemnează un microsistem taxinomic, subsumându-i unitățile. Un *arhilexem* este un „*lexem* al cărui conținut este identic cu conținutul unui câmp lexical în întregime” (Coseriu 1992: 46). Deoarece câmpurile de cuvinte se raportează la nivele diferite, *arhilexemele* pot fi și ele de nivele diferite. De exemplu, unitatea *bovină* servește drept *arhilexem* pentru seria de *lexeme*: *bou*, *bubai*, *taur*, *vacă*, *vișel*. La rândul său, cuvântul *animal* este *arhilexem* în câmpul de cuvinte de nivel superior în care intră și *bovină*.

Semul reprezintă o „trăsătură distinctivă din planul semantic” paradigmatic (Manoliu-Manea 1973: 250). Semele reprezintă „trăsăturile distinctivice ce constituie *lexemele*” (acest termen a fost folosit și de Pottier, în sensul că el reprezintă o „trăsătură semantică pertinentă”) (Coseriu 1992: 46). Deci, *semul* este cea mai mică trăsătură de conținut ce reiese în urma analizei semice. Un exemplu de *sem* este /rîmător/ pentru *lexemul porc*.

Arbisememul este, potrivit definiției din DȘL, o „unitate (calchiată după arhifonem) care definește semnificatul comun al unor paradigme sau ansambluri de cuvinte reunite prin seme comune”. El reunește sau intersectează toate semelele dintr-un ansamblu lexical care prezintă sau nu un *arhilexem*. Altfel spus,

arhisememul reprezintă „ansamblul de trăsături pertinente care subzistă în caz de neutralizare”. Un exemplu ar fi arhisememul *mamifer* care caracterizează mai multe paradigme, precum: *bou*, *capră*, *cămilă*, *iepure*, *oaie* etc.

Sememul constă într-un „ansamblu de seme”, termenul apărînd pentru prima dată la Ad. Noreen și fiind întrebuițat frecvent în semantica paradigmatică (Manoliu-Manea 1973: 250). Acest concept corespunde sensului cuvîntului, definit în termenii trăsăturilor distinctive. De exemplu, sememul *oaie* este descris prin semele: /animal/, /mamifer/, /ovin/, /matur/, /sex feminin/. Sememul reprezintă, deci, suma semelor (componentelor) ce acoperă un sens lexical și are ca echivalent formal *lexemul* (Bidu-Vrănceanu 2008: 19).

Clasemul reprezintă trăsătura semantică după care se definește o clasă, clasa fiind totalitatea lexemelor care au o trăsătură distinctivă comună. O tendință a clasemului este lexicalizarea și gramaticalizarea. Acest concept funcționează fie independent de cîmpurile lexicale, fie în serii de cîmpuri. Un exemplu de serie de cîmpuri poate fi: „animat”, „inanimat”, „persoană”, „animal”.

Toate aceste concepte de bază ale lexematicii sunt necesare pentru aplicarea metodei analizei componentiale sau a analizei în trăsături distinctive, metoda aplicată și de Coseriu și de Angela Bidu-Vrănceanu.

2.2. În această secțiune, m-am oprit asupra cîmpului lexico-semantic al denumirilor animalelor domestice, din perspectiva lexematicii coseriene și a analizei Angelei Bidu-Vrănceanu, cu aplicație la cîteva texte biblice, realizînd totodată o analiză semică a acestui cîmp, analiză ce explică dublul aspect al cîmpului: lexical (grupă de cuvinte) și semantic (domeniu de conținut). Deși Coseriu evidențiază asimetria structurală a acestui cîmp, totuși Angela Bidu-Vrănceanu îl analizează amănunțit (Vulpe 1992: 109). În această analiză trebuie să pornim de la teza că lexicul este un sistem „lax, ramificat și mobil” (Bidu-Vrănceanu 1974: 525).

Condițiile care trebuie verificate în cursul analizei sunt: 1. toate elementele au incluse o trăsătură comună de semnificație (în acest caz două: /animal/ + /domestic/) și 2. trăsăturilor comune li se adaugă alte trăsături de semnificație variabile, capabile de a exprima identități și opoziții între termenii acestui (sub-)ansamblu lexical (Bidu-Vrănceanu 1974: 527). Semul /animal/ este interpretat într-un sens extins de semele /animat/ și /non-uman/. Cîmpul *animalelor domestice* este unul poliparadigmatic omogen, întrucît multe seme sunt comune diferitelor clase paradigmatic.

Termenul *domestic* este definit astfel: „care trăiește pe lîngă casă, fiind folosit în anumite scopuri” (MDA, DLR). De aici reiese, ca trăsătură, prezența în jurul omului (din locuința lui), ceea ce semnifică /non-sălbatic/ sau /domesticit/, adică faptul că animalul este hrănit de om. Fiecare specie de animal domestic este considerată o clasă din punct de vedere lingvistic. Specia este desemnată ca trăsătură semantică. Animalele domestice constituiau o parte importantă a vieții zilnice. Grupul restrîns al animalelor domestice se deosebește de grupul amplu al animalelor sălbatice pe baza criteriului de diferențiere /protecția omului/.

În edițiile biblice consultate am identificat următoarele clase paradigmatică care fac referire la animalele domestice: I. *măgar*, II. *cal*, III. *catâr*, IV. *bou*, V. *capră*, VI. *oaie*, VII. *porc*, VIII. *pisică*, IX. *câine*, X. *iepure*, XI. *porumbel*, XII. *găină*, XIII. *cămilă*; XIV. *bivol*.

Ținând cont de observațiile pe care modelul utilizat ni le sugerează, considerăm mai convenabilă organizarea relațiilor semantice ale câmpului denumirilor pentru **animalele domestice** într-un singur sistem, format din mai multe paradigme (14). În cadrul fiecărei paradigme funcționează o serie de *trăsături semantice variabile*, care realizează identități și opoziții repetate. Pornind, în analiză, de la elementele utilizate, aceste trăsături semantice variabile sunt următoarele: 1. /masculul speciei⁴/ = A_m , 2. /masculul non-castrat/ = A_n , 3. /mascul castrat/ = A_n , 4. /femela speciei/ = A_e , 5. /pui de animal al masculului și femelei/ = A_j , 6. /pui de animal mascul/ = A_r , 7. /pui de animal femelă/ = A_s , 8. /pui de animal al lui A până la o anumită vîrstă/ = A_k , 9. /colectivitatea animalelor A/ = A_z . Toate trăsăturile semice se pot desprinde din definiția lexicografică.

În urma celor spuse anterior, putem stabili inventarul lexical de analizat, care reunește denumirile animalelor domestice.

Termenii extrași din textele biblice studiate sunt în număr de 60: *arete*, *armăsar*, *asin*, *asină*, *berbec*, *bivol*, *bou*, *buhai*, *cal*, *capră*, *caravană*, *catâr*, *cămilă*, *câine*, *cîrd* (cu sensul 'turmă'), *cîrlan*, *cireadă*, *ciurdă*, *cocoș*, *cornută*, *dromader*, *găină*, *ied*, *iepure*, *înjugător* (termen pentru 'măgar'), *juguitor* (termen pentru 'măgar'), *măgăreață*, *junc*, *juncan*, *junincă*, *măgar*, *mășcă* (pentru 'catră'), *mînș*, *mânș* (de cămilă), *mînș* (de mîcicoie), *mîcicoie* (pentru 'catră'), *mîșcoi* (pentru 'catâr'), *miel*, *mielușea*, *mielușită*, *mioară*, *noaten* 'miel de un an', *oaie*, *oiță*, *pisică*, *porc*, *porumbel*, *porumbiță*, *pui* (de asin), *pui* (de asină), *pui* (de oaie), *pui* (de porumbel), *pui* (de vacă), *taur*, *trăgător* (termen pentru 'măgar'), *turmă*, *țap*, *vacă*, *vită*, *vițel*.

Luînd în considerare toate datele menționate, putem delimita *relațiile semantice* (identități și opoziții) caracteristice pentru sistemul reprezentat de denumirile animalelor domestice în edițiile biblice.

Putem reprezenta *identitățile și opozițiile caracteristice pentru fiecare clasă paradigmatică* sub forma unui tabel. Am încercat să facem caracterizarea termenilor sub aspectul manifestării tuturor trăsăturilor semantice distinctive: + = relație prezentă; - = relație absentă; (+) = relație eventual posibilă.

Putem prezenta fiecare clasă de elemente lexicale echivalente ca pe o formulă componențială, notată prin cifre în cadrul fiecărei paradigme. În formulele componențiale intră trăsăturile de semnificație.

³ Am inclus în această clasificare și paradigma *cămilă* întrucît consider că, în textul biblic, acest animal este mai degrabă domestic decît sălbatic, el ajutînd oamenii în activitățile domestice și fiind un animal de povară, la fel ca: *boul*, *calul*, *catârul*, *măgarul*. Există dovezi că specia numită *cămilă* (adaptată perfect mediilor aride) a fost domesticită de timpuriu (vezi DB, s.v. *cămilă*).

⁴ Masculul este înfățișat fie în general, fie făcînd abstracție de diferențele care ar putea să se stabilească prin trăsăturile: 2. și 3.

Clase paradigmatic	Seme Lexeme	A _m	A _n	A _n ⁻	A _e	A _j		A _k	A _z
						A _r	A _s		
I	măgar	+	-	+	-	-	-	-	-
	asin	+	-	+	-	-	-	-	-
	înjugător	+	-	+	-	-	-	-	-
	jugător	+	-	+	-	-	-	-	-
	trăgător	+	-	+	-	-	-	-	-
	asină	-	-	-	+	-	-	-	-
	măgăreață	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de asin)	-	-	-	-	+	-	-	-
	pui (de asină)	-	-	-	-	-	+	-	-
II	cal	+	-	+	-	-	-	-	-
	armăsar	-	+	-	-	-	-	-	-
	mînz	-	-	-	-	+	-	-	-
III	catîr	+	+	-	-	-	-	-	-
	mîșcoi	+	+	-	-	-	-	-	-
	mășcă	-	-	-	+	-	-	-	-
	mîcicoie	-	-	-	+	-	-	-	-
	mînz (de mîcicoie)	-	-	-	-	-	+	-	-
IV	bou	+	-	+	-	-	-	-	-
	taur	-	+	-	-	-	-	-	-
	buhai	-	+	-	-	-	-	-	-
	vacă	-	-	-	+	-	-	-	-
	vițel	-	-	-	-	+	-	-	-
	junc	-	-	-	-	+	-	+	-
	juncan	-	-	-	-	+	-	+	-
	junincă	-	-	-	-	-	+	+	-
	pui (de vacă)	-	-	-	-	-	+	-	-
	cireadă	-	-	-	-	-	-	-	+
	ciurdă ⁵	-	-	-	-	-	-	-	+
cornută	-	-	-	-	-	-	-	+	

⁵ *Ciurdă*, atestat în secolul al XVI-lea numai în PO, are sensul ‘cireadă’ (Dimitrescu 1973: 65). Acest sens se poate deduce din contextul: *dobitoc și vaci a fâta și, să le vor prea mâna, muri-vor într-o dăi toate ciurdele.* (PO, Fac. 33:13).

	vită	-	-	-	+	-	-	-	+
V	țap	+	-	-	-	-	-	-	-
	capră	-	-	-	+	-	-	-	-
	ied	-	-	-	-	+	-	-	-
VI	berbec	+	-	+	-	-	-	-	-
	arete	-	+	-	-	-	-	+	-
	oaie	-	-	-	+	-	-	-	-
	oiță	-	-	-	+	-	-	-	-
	miel	-	-	-	-	+	-	-	-
	cîrlan	-	-	-	-	+	-	+	-
	noaten	-	-	-	-	+	-	+	-
	mielușea	-	-	-	-	-	+	-	-
	mioară	-	-	-	-	-	+	+	-
	mielușită	-	-	-	-	+	-	+	-
	pui (de oaie)	-	-	-	-	-	-	+	-
	turmă	(+)	-	-	(+)	(+)	(+)	-	-
cîrd	(+)	-	-	(+)	(+)	(+)	-	-	
VII	porc	+	-	-	-	-	-	-	-
VIII	pisică	-	-	-	+	-	-	-	-
IX	cîine	+	-	-	-	-	-	-	-
X	iepure	+	-	-	-	-	-	-	-
XI	porumbel	+	-	-	-	-	-	-	-
	porumbiță	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de porumbel)	-	-	-	-	+	-	-	-
XII	cocoș	+	-	-	-	-	-	-	-
	găină	-	-	-	+	-	-	-	-
XIII	cămilă	+	-	-	-	-	-	(+)	-
	dromader	-	-	+	-	-	-	-	-
	caravană	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de cămilă)	-	-	-	-	+	-	-	-
XIV	bivol	+	-	-	-	-	-	-	-

În prima paradigmă (*măgar*⁶), care cuprinde 9 lexeme, se detașează opozițiile următoare: opoziția între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-), al

⁶ Despre măgar se spune că ar fi fost domesticit în Africa de NE în timpul neoliticului (DB, s.v. *măgar*).

cărei sem este /sex/: {măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător} (+) / {măgăreață, asină} (-). Putem prezenta această relație și sub forma următoare: {măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {măgăreață, asină} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femelă a speciei/}.

Opoziția între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al mascului și al femelei/ (+), vizavi de lexemele nemarcate la acest punct de vedere {pui (de asin), (pui de asină)} (+) / {măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător, măgăreață, asină} (-), al cărui sem este / generație/. Deci, {pui (de asin), pui (de asină)} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei femelă/}. Alte seme specifice ar fi: /(animal) de povară/ + /din familia calului/ + /urechiat/ + /cu capul mare/. Putem stabili, în interiorul clasei, și echivalențe semantice (sinonime), de tipul: măgar = asin; măgăreață = asină; înjugător = juguitor = trăgător.

În cea de-a doua paradigmă (*cal*), care include trei lexeme, se pot observa următoarele opoziții: lexemele caracterizate de trăsătura /mascul al speciei/ (+) se opun termenilor definiți prin semul /pui de animal al masculului/ (-): {cal, armăsar} (+) / {mînz} (-). Se mai poate stabili încă o opoziție între /masculul necastrat al speciei/ (+) și /masculul castrat al speciei/ (-): {armăsar} (+) / {cal} (-). Ca și în cazul paradigmei precedente, lexemul *cal* poate avea și semul /(animal) de povară/, însă mai poate avea și un sem variabil /util în război/⁷.

Putem expune relațiile și sub forma următoare: {cal} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {armăsar} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /necastrat/}; {mînz} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei în general/, /pui al speciei mascul/}. Pentru lexemul *cal* putem stabili următoarele seme: /animal/, /domestic/ (sem generic), /mamifer/, /cu coamă/, /patruped/ (seme specifice). Un alt sem comun cu lexemul *măgar* este /(animal) de povară/. Cu semul variabil /culoare/ putem avea: *cal alb* (Zah. 1:8; 6:3, 6); *cal bălțat* (Zah. 6:3, 6), *cal galben-vînat* (Apoc. 6:8), *cal murg* (Zah. 1:8), *cal negru* (Zah. 6:2, 6; Apoc. 6:5), *cal roib* (Zah. 1:8), *cal roșu* (Zah. 1:8; 6:2, 6).

Cea de-a treia paradigmă (*catîr* – 5 lexeme) utilizează următoarele opoziții: mai întîi, opoziția între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {catîr⁸, mîșcoi} (+) / {mășcă, mîcicoie} (-). Putem prezenta această relație și sub forma următoare: {catîr, mîșcoi} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /necastrat/}; {mășcă, mîcicoie} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femelă a speciei/}. Apoi, urmărind opoziția între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al femelei/ (+), vizavi de termenul nemarcat la acest

⁷ Menționăm că în textele biblice, atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament, calul este asociat cu războiul și cu puterea.

⁸ Catîrul este o paradigmă diferită de măgar, întrucît este considerat o specie hibridă, produsul împerecherii dintre cal și măgar.

punct de vedere $\{mînș (de mîcicoie)\} (+) / \{mîcicoie\} (-)$. Deci, $\{mînș (de mîcicoie)\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/\}$. Un sem al acestei specii ar fi $/(animal) de tracțiune/,$ ceea ce-l aseamănă cu *boul, calul și măgarul*.

Detășăm în a patra clasă paradigmatică (*bou* – 13 lexeme) următoarele opoziții: opoziția între lexemele pentru care trăsătura $/mascul al speciei/ (+)$ este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura $/femelă a speciei/ (-)$: $\{bou, taur, bubai\} (+) / \{vacă\} (-)$. O altă opoziție se stabilește între $/masculul necastrat al speciei/ (+)$ și $/masculul castrat al speciei/ (-)$: $\{taur, bubai\} (+) / \{bou\} (-)$. Putem prezenta și astfel aceste relații: $\{bou\} = \{/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/\}$; $\{taur, bubai\} = \{/animal/ + /domestic/ + /necastrat/\}$; $\{vacă\} = \{/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/\}$. Un sem specific este $/cu coarne/$.

Putem urmări opoziția între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura $/pui de animal al masculului și al femelei/ (+)$, vizavi de lexemele nemarcate la acest punct de vedere $\{vișel, junc, juncan, junincă, pui (de vacă)\} (+) / \{taur, bubai, vacă\} (-)$. Deci, $\{vișel\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/\}$; $\{junc\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 2-3 ani/\}$; $\{juncan\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 3-4 ani/\}$; $\{junincă\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 3-4 ani/\}$; $\{pui (de vacă)\} = \{/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/\}$. O altă trăsătură a acestei specii ar fi $/animal de tracțiune/,$ trăsătură specifică, mai ales, pentru lexemul *bou*. În cadrul acestei paradigme avem și lexeme definite prin semul $/colectivitate/$: $\{cireadă, ciurdă, cornută, vită\}$, lexeme ce comportă următoarele trăsături: $\{/animal/ + /domestic/ + /colectivitate/\}$.

De exemplu, în română putem avea următoarele gradații, în care lexemul care apare în reprezentarea grafică ca unitate imediat superioară poate funcționa ca arhilexem al unității imediat inferioare: *ființă – făptură – dobitoac – vită – bou*. *Bou* funcționează într-un câmp al cărui arhilexem este *vită*. *Vită* funcționează ca unitate într-un câmp superior, al cărui arhilexem e *dobitoac*. Un alt exemplu este arhilexemul *cornută*, avînd semul $/cu coarne/,$ echivalent cu câmpul lexical format din lexemele *bou, capră, oaie, taur, vacă* ș.a.m.d. Deși fac parte din același câmp lexical (al cornuțelor), *berbecul* și *boul* nu fac parte din aceeași clasă lexicală (care, deși diferă în plan abstract de câmpul lexical, poate, la rîndul ei, să coincidă sau nu în plan empiric cu un alt câmp lexical, în cazul de față cu acela al „animalelor de tracțiune”). Din câmpul „animalelor de tracțiune” fac parte următoarele lexeme: *armăsar, asin, bou, cal, catîr, cămilă, măgar* etc.

Lexemele *vită* și *cornută* fac referire la paradigma *bou, vită* fiind, în sens colectiv, ‘animalul domestic, cornut de dimensiune mare’ (DLR, s.v.). Într-un context de tipul: *Și vineră sus de apă șapte vite grase, frumoase, și păscîndu-se împla în iarbă* (PO, Fac. 41:2), *vită* are sensul ‘vacă’.

Lexemul *vită* funcționează ca arhilexem pentru cîmpul format din: *vacă, bou, vițel, cal, măgar, oaie, capră*, însă nu și pentru: *cîine, pisică, porc*. Pentru arhilexemul *vită* putem identifica următoarele seme: /animal domestic/, /ierbivor/, /util pentru om/, /comestibil/, /longeviv/, /mamifer/, /patruped/, /mare/, /rumegător/, /cornut/. Termenii supraodonați ai acestui lexem sunt *animal* și *dobitoc*.

Variantele celei de-a cincea clase paradigmatică (*capră* – 3 lexeme) sunt: opoziția între lexemul pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) se distinge de lexemul care se definește prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*țap*} (+) care are ca trăsături {animal + domestic+ /adult/ + /mascul al speciei/} / {*capră*} cu trăsăturile {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/}. O altă opoziție este între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al masculului și al femelei/ (+) și lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*ied*} (+) / {*țap*} (-), adică {*ied*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/}. Cu semul variabil /culoare/ avem: *capre peștrițe* (Fac. 30: 32), *capră târcată* (Fac. 30:32,33,35), *capră bălțată* (Fac. 30:33,35). Un sem specific este /cu coarne/.

În a șasea clasă paradigmatică (*oaie* – 13 lexeme), identificăm următoarele opoziții: între lexemele care definesc trăsătura /mascul al speciei/ (+) și lexemele care definesc trăsătura /femela speciei/ (-): {*berbec, arete*} (+) / {*oaie, oiță*} (-). Altfel spus, {*berbec*} are ca trăsături {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {*arete*} are ca trăsături {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /necastrat/ + rumegător}; iar {*oaie, oiță*} comportă următoarele trăsături: {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/ + /crescut pentru lapte, carne și lînă/ + /rumegător/}. O caracteristică a acestei clase este echivalența semantică (sinonimie): *berbec* = *arete*. Cu semul variabil /culoare/ identificăm: *oaie neagră* (B 1991, Fac. 30:32), *oaie murgă* (Ms. 45, Ms. 4389, Fac. 30:32), *oaie albă* (Ms. 45, Ms. 4389, BB, Fac. 30:32, 39; 31:8, 10, 12); *oaie împistrită* (Ms. 45, BB, Fac. 30:39), *oaie târcată* (B 1991, Fac. 30:32), *oaie cenușie pătată* (Ms. 45, BB, Fac. 30:39; 31:10, 12). Un sem comun al lexemului *berbec* cu paradigma *bou* este /cu coarne/. Altă opoziție se stabilește între lexemele care ar putea fi definite prin trăsătura /pui de animal al masculului și al femelei/ (+) și lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*miel, noaten, cîrlan, mielușea, mioară, mielușiță, pui (de oaie)*} (+) / {*arete, berbec, oaie*} (-). Putem prezenta paradigma și sub forma: {*miel*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/}; {*noaten, cîrlan*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 1 an/}; {*mioară*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, maximum 3 ani/}; {*mielușea, mielușiță, pui (de oaie)*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/}. În cadrul paradigmei putem identifica și lexemele definite prin trăsătura /colectivitate/: {*turmă, cîrd*}. Termenul *cîrd* are sensul ‘turmă’ în următorul context: *Și cînd văzu o fîntînă în cîmp lângă care trei cîrdure de oi zăcea, că den fîntînă obiceiau era a adăpa oile, și o pîuatră mare era pre gura fîntînici* (PO, Gen. 29:2).

În paradigma *porc* avem un singur lexem {*porc*} care prezintă următoarele seme

generale, comune: {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/} și specifice { + /mamifer/ + /paricopitat/ + /cu piele groasă/ + /rîmător/ + /omnivor/ + /cu cap conic/ + /crescut pentru carne și grăsime/}.

În paradigma *pisică* avem un singur lexem {*pisică*} cu trăsăturile semice generale, comune {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/} și specifice {/carnivor/ + /felidă/ + /cu coadă deasă/ + /cu gheare retractile/ + /cu corp zvelt/}.

În a noua clasă paradigmatică (*cîine*) avem doar lexemul {*cîine*} cu trăsăturile {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /masculul speciei/}. Lexemul *cîine* prezintă trăsăturile generice /+ animat/, /+ masculin/, trăsături care nu figurează în cazul obiectelor. Pentru acest termen putem găsi și seme specifice, cum ar fi: /vertebrat/, /mamifer/, /carnivor/, /canid/, /născut din lup/. Cîinele se aseamănă cu lupul, avînd origine comună, ei prezentînd aproape același aspect fizic, dar au o trăsătură distinctivă: cîinele este /domestic/, iar lupul /sălbatic/. *Cîinele* și *pisica* au și trăsătura comună: /necomestibil/.

În a zecea paradigmă (*iepure*) avem lexemul {*iepure*}, caracterizat prin seme generice {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /masculul speciei/} și seme specifice {/mamifer/ + /rozător/ + /cu urechi lungi/ + /cu coadă scurtă/ + /cu picioarele de dinapoi mai lungi decît cele de dinainte/ + /cu doi incisivi suplimentari pe falca superioară/ + /comestibil/}.

În a unsprezecea clasă paradigmatică (*porumbel* – 3 lexeme) avem opoziția între lexemul pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) se distinge de lexemul care se definește prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*porumbel*} (+) care are ca trăsături {/pasăre/ + /domestic/ + /mascul al speciei/} / {*porumbiță*} cu trăsăturile {/pasăre/ + /domestic/ + /femela speciei/}. O altă opoziție este între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al masculului/ (+), vizavi de termenii nemarcați la acest punct de vedere {*pui (de porumbel)*} (+) / {*porumbel*} (-). Seme specifice sunt: /din familia columbidelor/, /de mărime mică/, /cu cioc scurt/, /cu pene/.

În a douăsprezecea paradigmă (*găină* – 2 lexeme) identificăm următoarea opoziție între lexemul care definește trăsătura /mascul al speciei/ (+) și lexemul care definește trăsătura /femela speciei/ (-): {*cocoș*} (+) / {*găină*} (-). Seme specifice pentru lexemul {*cocoș*} sunt: /cu creastă roșie/, /cu cioc ascuțit/, /cu pene colorate/, /de mărime mare comparativ cu găina/. Seme specifice pentru lexemul {*găină*} sunt: /crescută pentru ouă și carne/, /femela cocoșului/. În cadrul acestor ultime două paradigme (*porumbel*, *găină*), putem face distincția dintre /animal/ (în sens larg) și /pasăre/ (în sens restrîns).

Lexemul *cocoș* are arhilexemul *pasăre*. Dacă vom aduna un ansamblu de seme: /vertebrat/, /tetrapod/, /cu sînge cald/, /cu corp acoperit de aripi/, /ale cărui membre anterioare sunt aripi/, /ale cărui membre posterioare sunt gheare, /al cărui cap e apărat de un cioc/, /adaptat la zbor/, vom spune că acest ansamblu de seme formează sememul *pasăre*, care e superior sememului *cocoș*.

Detășăm în a treisprezecea clasă paradigmatică (*cămilă* – 4 lexeme) următoarele opoziții: opoziția între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*dromader*} (+) / {*cămilă*} (-). Putem urmări opoziția între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al femelei/ (+) și lexemul nemarcat din acest punct de vedere {*pui (de cămilă)*} (+) / {*cămilă*} (-). În cadrul acestei paradigme avem și lexeme definite prin semul /colectivitate/: {*caravană*}, termeni ce comportă următoarele trăsături: {/animal/ + /domestic/ + /colectivitate/}. Lexemele *dromader* și *cămilă* comportă următoarele seme generale: {/animal/ + /domestic/ + /adult/} și două seme specifice: {/cu cocoasă/ + /(animal) de povară/}. O trăsătură distinctivă între *dromader* și *cămilă* este că primul lexem are semul /cu o cocoasă/, în timp ce al doilea prezintă semul /cu două cocoase/.

Ultima paradigmă (bivol) include un singur lexem: {*bivol*} caracterizat prin seme generale {/animal/ + /adult/ + /domestic/ + /masculul speciei/} și prin seme specifice {/vită/ + /rumegător/ + /cu păr negru/ + /cu coarne inelate întoarse spre spate/}.

Din analiza de mai sus putem extrage mai multe concluzii. Din punct de vedere semic, avem două tipuri de seme: *comune* (cu un caracter general, cuprinzător, care grupează mai mulți termeni într-o clasă) și *variabile* (mai mult sau mai puțin diversificate de la un cîmp la altul). Paradigmele I-X (*măgar, cal, catr, bou, capră, oaie, porc, pisică, cîine, iepure*), XIII-XIV (*cămilă, bivol*) au două seme comune /animal/ + /domestic/, iar în clasele XI-XII (*porumbel, găină*) există semele comune /pasăre/ + /domestic/. Semul /animal/ este interpretat în sensul larg de /animat/ + /non-numan/, iar semul /domestic/ include trăsătura /sub dominația omului/. Opozițiile se stabilesc prin trei seme: semul /sex/ opune genul /masculin/, adică /mascul/, genului /feminin/, adică /femelă/, semul /generație/ opune semul /adult/ semului /pui/; semul /colectivitate/ opune semul /animal domestic izolat/ unui alt sem /animal domestic în colectivitate/. Totuși, deși avem un număr mare de paradigme (14), descrierea semantică evidențiază o structură primară omogenă, întrucît opozițiile sunt repetabile în fiecare paradigmă, ele bazîndu-se pe aceleași trăsături semantice distinctive (seme). În *Biblie*, animalele domestice sunt considerate animale curate. Unele dintre ele au semul /animale de jertfă/ (de exemplu, *berbec de săvîrșire* (numele unei jertfe rituale), *arete, capră, ied, junincă, miel, oaie, țap, vițel*).

3. Lucrarea de față poate fi încadrată în domeniul semanticii lexicale, făcînd referire, în special, la cîmpul lexical (concept și tipologie) și la clasă lexicală din perspectiva lui Coseriu, precum și la analiza semică după modelul Angelei Bidu-Vrănceanu. Un lucru important de reținut este faptul că teoria a fost aplicată unui microcîmp omogen, poliparadigmatic (14 paradigme) al denumirilor de animale domestice din *Biblie*, care se opune microcîmpului animalelor sălbatice. Menționăm că în cadrul microcîmpului animale domestice am inclus atît semul

/animal/, cât și semul /pasăre/. Acest microcâmp va fi integrat în macrocâmpul lexico-semantic al denumirilor pentru animale ce include și alte specii (clase), cum ar fi: animale sălbatice, insecte, pești, reptile. În analiza semică s-a pornit de la definiția lexicografică, identificându-se semele (trăsături semantice pertinente, adică componentele sensului lexical) comune (generice) și cele specifice (variabile).

Bibliografie

A. Izvoare

- BB = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage toate care s-au talmăcit după limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca preabunului creștin și luminatului domn Ioan Șărban Cantacuzinó Basarabă Voievodă...*, tipărită întâia oară în 1688. *Biblia 1688*, text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, vol. I (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Laura Manea), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001, vol. II (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002.
- BB-MON. = *Biblia de la București (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1988; Pars II, *Exodus* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1991; Pars III, *Leviticus* (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1993; Pars IV, *Numeri* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1994; Pars V, *Deuteronomium* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997.
- B 1991 = *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.
- PO, 2005, 2007 = *Palia de la Orăștie, 1581-1582*, Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu și Alexandru Gafton, vol. I, Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, vol. II, Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.

PS = *Psaltirea Sscheiană*, (1482), Mss. 449 B.A.R., publicată de I. Bianu, Tomul I Textul. Facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577), Edițiunea Academiei Române, București, Tipografia Carol Göbl. Str. Dómnai 14, 1889.

B. Dicționare

DA = *Dicționarul limbii române*, Academia Română, București, 1913-1948.

DLR = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, Academia Română, București, 1965 și urm. (au apărut tomurile corespunzătoare literelor M, N, O, P, R, S, Ș, T, U, X, Y, Z).

DȘL = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, ediția a doua, Editura Nemira, București, 2005.

DB = Douglas, J.D., Hillyer, N., Bruce, F. F. et alii, *Dicționar biblic*, Traducere de Liviu Pup, John Tipei, Editura „Cartea creștină”, Oradea, 1995.

C. Literatură de specialitate

Bahner, W., *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului. Teoria cîmpului lui Jost Trier*. Traducere în limba română de Maria Iliescu, în „Limba română”, X, nr. 3, 1961, p. 193-203.

Berejan, Silviu, *Asupra interpretării funcționale a lexicului (cu privire la lexemata coșeriană)*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, Lingvistica, vol. V, Iași, 1992, p. 295-305.

Bidu-Vrânceanu, Angela, *Modalités d'analyse structurale du lexique. Le système des dénominations des animaux domestiques*, în „Revue romaine de linguistique”, Tome XIX, no. 6, 1974, p. 525-546.

Bidu-Vrânceanu, Angela, *Cîmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, Editura Universității din București, 2008.

Cîrîc, Ioan S., *Curs de semantică*, Editura Edmunt, Brăila, 2001.

Coseriu, Eugenio, *Către o tipologie a cîmpurilor lexicale*, Traducere de Maria Iliescu, în *Lingvistica modernă în texte*, Maria Iliescu, Lucia Wald (coord.), Tipografia Universității din București, 1981, p. 39-77 (ediția I *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de Lexicologie”, 27 (= 1975, 2, 1976, p. 30-51).

Coseriu, Eugenio, *Principios de sémantica estructural*, versión española de Marcos Martínez Hernández revisada por el autor, segunda edición, Editorial Gredos, Madrid 1991 (Primera edición, 1977, Segunda edición, 1981, 1ª reimpresión, 1986; 2ª reimpresión, 1991).

Coseriu, Eugenio, *Structurile lexematice*. Traducere de Silviu Berejan, în „Revista de lingvistică și știință literară”, nr. 6 (144), Chișinău, 1992, p. 41-53 (ediția I *Les structures lexématiques*, în „Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur”,

- Beiheft, Neue Folge, Heft 1, *Probleme der Semantik* (W. Th. Elwert ed.), Wiesbaden, 1968, p. 3-16).
- Croitoru, Grigorie M., *Nume de oameni, nume de animale, nume de locuri în satul Aluniș, județul Sălaj*, Editura Caietele Silvane, Zalău, 2005.
- Dimitrescu, Florica, *Contribuții la istoria limbii române vechi*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
- Frîncu, Constantin, *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 1999.
- Manoliu-Manea, Maria, *Structuralismul lingvistic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
- Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Pașca, Ștefan, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, Editura Cartea Românească, București, 1936.
- Vulpe, Magdalena, *Încercare de descriere etnolingvistică a unui câmp semantic: animalele domestice*, în „Fonetica și dialectologie”, nr. 11, 1992, p. 109-113.